

OPREZNO O STIJEPU BENEŠI I NJEGOVIH STIHOVANIM IZREKAMA

Milovan Tatarin

UDK: 821.163.42-84.09Beneša, S.
Izvorni znanstveni rad

Milovan Tatarin
Filozofski fakultet Sveučilišta
Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Osijek
mtatarin@ffos.hr

Osamnaestostoljetni hrvatski biografi kažu da je Stijepo Beneša (oko 1545 – 1608) autor zbirke *Adagia Illyrica*, koja se međutim nije našla. Premda se na to dosad nije pomišljalo, u radu se oprezno pretresa pitanje nisu li možda Benešini sastavci ipak sačuvani u rukopisu koji je načinio Oracio Mažibradić u prvoj polovici 17. stoljeća.

Ključne riječi: Stijepo Beneša, *Adagia Illyrica*, poslovice, Oracio Mažibradić, rukopisi, tekstologija

1.

Dva su glavna izvora poslužila za sklapanje mršave slike o Benešinu pjesničkom radu: s jedne strane Injacio Đurđević (1675 – 1737) i Serafin Marija Črijević (1686 – 1759), s druge *Rječoslože* Joakima Stullija (1730 – 1817). Prva dvojica fiksirala su sliku o Beneši kao tvorcu zbirke stihovanih proverbijalnih izreka, gnoma i apoftegmeta. Sintagma *Adagia Illyrica* kod Đurđevića je tvrdnja, kod Črijevića naslov zbirke:

Stephanus Benessa adagia Illyrica collegit obtulitque Aloysio Saracae, Manutium Erasmumque aemulatus, cuius vestigia secutus Bernardus Georgius, archidiaconus Ragusinus, apophtegmata vel acute dicta corraserat.¹

Stijepo Beneša skupio je iliričke poslovice i ponudio ih na dar Luju Saračiću,² oponašajući Manuzija i Erazma; njegovim stopama slijedeći, Bernard Đurđević, dubrovački arhiđakon, sabrao je apoftegme ili oštroumne izreke.³

Seculo post Christum natum XVI labente vivebat vir patricius Stephanus Benessa, quem politioris litteraturae peritum fuisse probat opusculum, quod Illyrice edidit, inscriptum: *Adagia Illyrica*; collegit enim dicta omnia, quae apud Illyricos proverbii locum obtinent et ex iis integrum iustaeque molis volumen conflavit nuncupavitque Aloysio Saracae, senatori amplissimo, Maecenati suo. Manutii et Erasmi, quos aemulatus est, gloriae eo in opere non est sane cur cedat. Huius vestigia secutus est Bernardus Georgius, supra a nobis laudatus, auxitque Benessae opus paraemiis Latinis Illyrice redditis.⁴

Na koncu šesnaestoga stoljeća od Kristova rođenja živio je patricij Stijepo Beneša, čiju vještinu u ljepšoj književnosti dokazuje djelce koje je izdao na iliričkom jeziku, naslovljeno *Iliričke poslovice*; skupio je, naime, sve izreke koje među Ilirima imaju status sentencija i od njih priredio samostalnu zbirku valjana opsega, koju je posvetio Luju Saračiću, uglednom senatoru, svom meceni. Tim je djelom oponašao Manuzija i Erazma, a nema razloga da mu u tome slava bude manja od njihove. Njegovim je stopama slijedio Bernard Đurđević, kojega smo gore pohvalili, te je Benešino djelo proširio latinskim poslovicama prevedenim na ilirički.⁵

¹ Petar Kolendić i Pavle Popović, *Biografska dela Ignjata Đurđevića*, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, knjiga VII, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1935, 93.

² Lujo je sin Boža Ivanova Saračića (oko 1516 – 1579) i Niške Junijeve Gundulić (r. oko 1530). Imao je tri sestre (Niška, oko 1553 – 1602; Krila, oko 1556 – 1628; Frana, r. oko 1565) i četiri brata (Ivan, r. oko 1555; Marin, r. oko 1559; Orsat, oko 1562 – 1604; Junije, r. oko 1568). U Veliko vijeće ušao je 1582, a pet je puta bio knez: prosinac 1610, ožujak, 1613, travanj 1616, travanj 1619, svibanj 1622. Rodio se oko 1562, a umro 1623. Podaci preuzeti iz: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 8: genealogije (M–Z)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2017, 299.

³ Preveo Neven Jovanović.

⁴ Seraphinus Maria Cerva, *Bibliotheca Ragusina IV*, prvo izdanje priredio i uvod napisao Stjepan Krasić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1980, 96.

⁵ Preveo Neven Jovanović.

Sebastijan Slade (1699 – 1777) sliku o Beneši nije dopunio; dapače, krivo je interpretirao Đurđevića pa kazao da su potkraj 16. stoljeća nastale pjesme posvećene Saračiću, a kao zasebno djelo naveo je poslovice, kojima je Beneša želio nadmašiti Erazma i Manuzija.⁶ Još je površniji bio Francesco Maria Appendini (1768 – 1857), koji Benešu ne spominje, nego, navodeći *Collectio proverbiorum Illyricorum* uz Bernarda Đurđevića (1621 – 1687), tvrdi da se tim žanrom u 16. stoljeću već bavio Šimun Beneša, »che, al dir del Cerva, emulò i Manuzj, e gli Erasmi«, »koji se, prema Crijevićevu kazivanju, ugledao u Manuzia i Erazma«.⁷

Benešu je spomenuo i Marin Zlatarić (1753 – 1826) u *Imeniku razlikijeh slovinskih glasovitijeh dubrovačkih pjesnika*, kratkom spisu nastalom 1793, valjda na Mljetu, u kojemu su abecednim redom pobrojani pjesnici od 16. do 18. stoljeća: »Stijepo Benessa, plem(ić), pritište svoje Pjesni slovinske god. 1600. Složi sve slovinske Proverbije u pjesni«.⁸ Poput Slade, i Zlatarić razlikuje dvije neovisne zbirke, no ne treba vjerovati tvrdnji da je Beneša tiskao pjesme na hrvatskom jeziku; nedvojbeno je riječ o navadi starih književnih biografa koji vole reći – što je, uostalom, učinio i maloprije spomenuti Črijević – da je neki pjesnik »izdao« (*edidit*) svoje djelo. Također, štura Zlatarićeva opaska ničim ne kaže da je štogod od Benešina rada vidio, ne zna kad je rođen ni kad je umro.

Joakim Stulli drugi je izvor iz kojega je povučen podatak zgodan za izgradnju kakve-takve predodžbe o Beneši. Naime, u drugoj knjizi *Rječosložja*, u »Kazalu knjigočinaca slovinskih, kojijem sam se u ovoj radnji upotrebio«, naveo je i sljedeće: »Ben. pješni u slovinski jezik sloxène po Stjepu Benessi Vlastelinu Dubrov.«.⁹ Što je Stulli imao u rukama, ne možemo sa sigurnošću tvrditi, kao što se ne može naslov koji navodi namah preuzeti kao naslov rukopisa Benešinih pjesama. Stulli ni drugdje – kad je riječ o tiskanim knjigama – ne navodi točne naslove, nego ih parafrazira, a naslov rukopisa Benešinih pjesama mogao je sastaviti sâm. Što je međutim u *Pjesnima* bilo, Stulli ne kaže, pa se s vremenom

⁶ Sebastian Slade, *Fasti litterario-Ragusini / Dubrovačka književna kronika*, preveo i bilješkama popratio Pavao Knezović, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001, 140.

⁷ Francesco Maria Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei II*, Dalle stampe di Antonio Martecchini, Dubrovnik, 1803, 311; *Povijesno-kritičke bilješke o starinama, povijesti i književnosti Dubrovčana*, prijevod i uvodna riječ Ante Šoljić, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2016, 600.

⁸ Navedeno prema rukopisu R 5192 koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, str. XVI. O Zlatarićevu spisu vidjeti: Zlata Bojović, »Jedan rukopis Marina Zlatarića s kraja XVIII veka«, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, 75 (2009), 111-130; Lahorka Plejić Poje, »'Meštri i poglavice slovinskih pjesni' u *Imeniku* Marina Zlatarića«, *Riječki filološki dani 12*, Filozofski fakultet, Rijeka, 2018, 333-343.

⁹ RJECSOSLÒXJE I SLOVINSKO-ITALIANSKO-LATINSKO I JOAKIMA STULLI DUBROVCSANINA I MISNIKA MALOBRACHANINA S. FRANCESKA I P-Z I CSÁST DRÛGA, RAZDJELJAK DRÛGI. [Dubrovnik, 1806], Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, R II C – 4° –25, 671.

ustalila predodžba o dvije Benešine zbirke: *Iliričke poslovice* i *Pjesni u slovinski jezik složene*, s tim što su se potonje izgubile u 19. stoljeću: ako ih citira Stulli, a nije ih se u međuvremenu našlo, rukopis je stradao.

Ipak, treba biti oprezan u interpretaciji Stullijeva navoda u kontekstu Đurđevićevih i Črijevićevih tvrdnji. Jer, Stulli ničim ne odaje što je rukopis s Benešinim sastavcima sadržavao – pjesme ili stihovane poslovice. *Pjesni u slovinski jezik složene* podjednako dobro mogu pokriti i jedan i drugi žanr, a samo nesigurna tradicija – koju je otpočeo Slade – podupire misao o dvije Benešine zbirke. Skloniji sam pretpostavci da je Stulli znao za rukopis Benešinih stihovanih poslanica. Jedini način na koji bi se moglo potvrditi da su *Pjesni u slovinski jezik složene* sadržavale versificirano proverbijalno gradivo jest da se utvrdi što je Stulli iz Benešina djela uzeo u *Rječosložje*. Jer, on je – kako je poznato – uz leksem navodio skraćeno prezime ili siglu djela, a kadšto je znao navesti dva do četiri stiha koji potvrđuju upotrebu i kontekst odnosnog leksema. Nažalost, ni u jednom svesku, ni uz jednu riječ nije navedena skraćunica Ben., onako kako je to, primjerice, učinjeno sa skraćenicama *Gund.* (= Gundulić), *Gjorg.* (= Đurđević), *S. Minc.* (= Šiško Menčetić), *Och.* (= Filip Očevića) itd. Listajući i pretražujući *Rječosložje*, računajući da će ta zastarjela, u svakom slučaju zamorna metodologija potvrditi barem jednu Benešinu riječ, rezignirano sam zaključio da Stulli možda jest čitao rukopis s Benešinim sastavcima, ali da nijedanput nije osjetio potrebu baš njima potvrditi koji leksem. Da posao ne bude potpuno uzaludan, ipak se smije zaključiti barem to da je Stulli vidio Benešine sastavke, ali nije se njima koristio, bili su mu oni tzv. »tih i izvor«. To pak vodi do oprezna zaključka – *Pjesni u slovinski jezik složene* nisu osobito Benešino djelo, nego rukopis stihovanih poslovice, a u tim kratkim formama Stulli nije nalazio ni rječničkog blaga ni zanimljivoga konteksta; sve je to mogao naći u, recimo, *Suzama sina razmetnoga* ili *Osmanu, Sunčanicu* ili *Otonu, Uzdasima Mandalijene pokornice* ili *Saltijeru slovinskomu*.

Među »Knjigama tiskanima latinskim pismeni« Ivan Kukuljević Sakcinski – pod brojem 181 – navodi »Benešić Stjepan, vlast. Dubr. Pjesni u slovinski jezik složene, posvetjene Alojzu Saraki, na konc. XVI. stoljetja«. ¹⁰ Kukuljević ne navodi izdavača, godinu izdanja, format ili broj stranica, što može značiti dvoje: ili je poznao koji rukopis ili je podatak crpio iz literature, zacijelo iz Stullija. Kod Pavla Josefa Šafařika ¹¹ Beneša se ne spominje, Sime Ljubić ga mimoilazi u *Dizionarioju*, ¹² ali mu u *Ogledalu* posvećuje nekoliko redaka: »Benešić Stjepan, Dubrovčanin, veliki ljubimac krasnih nauka, i prijatelj Flavia Eborenskoga

¹⁰ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Bibliografija hrvatska*, Brzotiskom Dragutina Albrechta, Zagreb, 1860, 20.

¹¹ *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur II*, Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1865.

¹² *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Rod. Lechner librajò dell' 1. r. università, Battara e Abelich libraj., Vienna – Zara, 1856.

[Didak Pir, 1517 – 1599], koi mu svoje pismogore [epigrame] posveti. Prvi se u Dubrovniku stavi kupiti narodne poslovice, te tim po Creviću zatočnik Manuciev i Erasmus. Svoje hrvatske pjesni posveti Alojzu Saraki.¹³ Da je Beneša drugovao s latinskim pjesnikom Didakom Pirom, Ljubić je zabilježio, a Đuro Körbler istražio. U Pirovu knjigu *Cato Minor, sive disticha moralia ad Ludimagistros Olysiptonenses (Katon Mlađi ili moralni distisi posvećeni lisabonskim profesori-ma)*, tiskanu 1592. i 1596. u Veneciji,¹⁴ uvršteno je pet epigrama posvećenih Matu Beneši (1530 – 1599), sinu pjesnika Damjana Beneše (oko 1476 – 1539): *Ad Matthaeum Benessum Rhacusanum Rectorem* (str. 170),¹⁵ *Ad eundem* (str. 170-171), *Vinosi Hendecasyllabi ad Matthaеum Benessam V. C.* (str. 180), *Ad Matthaеum Benessam* (str. 182), *Tauris siue Zuppania, et Lopude duae vitiferae insulae in mari Illyrico ditionis Rhacusanae: Ad eundem* (str. 183). Šimunu Matovu Beneši (oko 1525 – 1596) – koji nije Matov sin, kako govori Körbler, a nije mogao biti ni Pirov učenik¹⁶ – uputio je Didak pjesmu *Ad Simonem Benessum uindemiantem* (str. 186).¹⁷ Kome su posvećeni sastavci *Alia ad Benessum caussarum patronum*

¹³ *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*, knjiga II, Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, 1869, 389.

¹⁴ FLAVII I IACOBI EBORENSIS I CATO MINOR, I SIVE DISTICHA MORALIA I Ad Ludimagifitros Olysiptonenfes. I ACCESSERE EPIGRAMMATA, I et alia nonnulla eodem auctore, quae I fequens pagella indicabit. I OPVS PIVM, ET ERVDIENDIS I pueris adprimè necessarium. I Pfal. 33. I Venite filii, audite me, timorem domini docebo vos. I VENETHIS, M D XCVI. I Apud felicem Valgrifium. U digitalnom obliku knjiga je dostupna na <https://books.google.com>.

¹⁵ Mato je postao knez u kolovozu 1583, pa se time rješava godina nastanka Pirove pjesme. Inače, kneževsku dužnost obnašao je sedam puta: studeni 1579, kolovoz 1583, studeni 1585, prosinac 1587, lipanj 1592, veljača 1595 i veljača 1598. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 7: genealogije (A–L)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2016, 77.

¹⁶ »Život i rad humanista Didaka Pira Portugalca, napose u Dubrovniku«, *Rad JAZU*, 94 (1917), 110.

¹⁷ Ovako o tim sastavcima piše Körbler: »Od dubrovačkih građana čitavim se ime-nom pomiñe još u dva epigrama treće knjige (84. i 85.) patricij Matija Benešić (Benessus): svaki od ñih ima po dva elegijska distiha; u prvom [*Ad Matthaеum Benessum Rhacusanum Rectorem*] se prekoravaju vile, što pjesnika ostavljaju upravo u času, kad Benešić nastupa službu kneza dubrovačkog, 1. augusta neke godine, a po drugom [*Ad eundem*] doznajemo, da se on, kad ga vile ostaviše, obratio za pomoć Apolonu Febu i da je saznao od ñega, kako je ñegova vila trijezna, a u Benešića ima vina, t. j. ako mu Benešić dade vina, da će dobiti i ñepših pjesama nego što su ti kratki epigrami. Taj patricij, sin poznatog Damjana Benešića, pjesnika latinskoga, bijaše prema vijestima u književnoj povijesti dubrovačkoj i sam okretan pjesnik, a bavio se i filozofijom; no od čitavoga ñegova rada već u Crijevićevo doba nije bilo ništa poznato. Didaku je jamačno bio osobito nakloñen, jer osim Zlatarića, nema građanina dubrovačkog, koji bi se u ñegovim pjesmama tako često pomiñao kao on. Ñemu su namijeñena i tri epigrama Didakovih Hendekasilaba, sva tri među onima, koji imaju osobit

(str. 42) i *Qui uere foelix ad Benessum* (str. 120) ne dâ se razabrati. Stijepo se u knjizi nigdje imenom ne spominje.

O rodu Beneša Didak Pir govori u pjesmi *De illustribus familiis quae hodie Rhacusae exstant* (*O slavnim obiteljima koje i danas postoje u Dubrovniku, Venecija, 1582*):

Diis aliter visum, soceri de caede Benessus
 Stat respersus adhuc, spirat et ore minas.
 Et merito, nam tu patriam, Damiane, quietem
 Perturbare malis artibus ausus eras.

Drugo je bozima pravo: Beneša pamti se dosad,
 Prska ga tastova krv, prijetnje je opasne pun.
 Damjane, pravo je tako, drznuo ti si se jednom
 Uznemiriti grad spletkama ružnim i zlim.¹⁸

U tom kratkom ulomku sjeća se Petra Beneše (r. oko 1175), zeta znamenitog Damjana Jude (oko 1155 – 1205), koji je punca ubio zbog tiranije. Tu važnu temu dubrovačke historiografije Nenad Vekarić – koji je raskolu dubrovačkog patricijata posvetio svoje najvažnije knjige – ovako ukratko sažima: »Damjan Juda bio je bogati vlastelin koji je, kad je došao kraj njegovog kneževskog mandata, spriječio izbor novog kneza i uzurpirao vlast, pa je njegovog tiranija izazvala otpor. Vođa urotnika, Judin zet Petar Benessa, uz pomoć svojih veza u Mlecima, svrgnuo je tiranina koji je, doveden na mletačku galiju usidrenu pred Lokrumom, shvativši što

natpis »Vinosi hendecasyllabi«, kojih je, čini se, naš humanist niemu i namijenio. Na ņ je naime upravljen i prvi od tih epigrama (14.) [*Vinosi Hendecasyllabi ad Matthaeum Benessam V. C.*], u kojem se ti vinski hendekasilabi šaļu, da pozdrave trijeznoga Benešića, pa ako bi on pitao, što radi starac pjesnik, neka mu odgovore, da pije vodu i zebe od studeni: dobiju li vina i drva za ogrijev, neka mu zahvale i dođu kući, ako pak ne da ništa, bit će žedan »bibax Homerus«, a Tibul ne će pjevati o toploj peći. A Benešić mu doista poslao vina, jer mu se »Didacus poeta« zahvaljuje za to u epigramu 21. [*Ad Matthaeum Benessam*] od 13 stihova nazivajući ga najvršnjim govornikom od svih građana dubrovačkih i pomićući, da ga je (st. 6) »illa potio nectaris rubelli«, koju je on smjesta poslao »seni sodali«, prizvala nanovo k životu; napokon se poziva dječak ubilac svoje matere (Dionis, Bakho), da ostavi svoje stalno boravište na ostrvu Naksu, jer će ovdje naći boļeg vina s ostrva Šipana ili Lopuda [*Tauris siue Zuppania, et Lopude duae vitiferae insulae in mari Illyrico ditionis Rhacusanae*].«. Kõrbler, n. dj. (16), 109-110.

¹⁸ Original i prijevod citiraju se prema izdanju objavljenom u tematskom bloku posvećenom Didaku Piru u časopisu *Dubrovnik*; usp. *De illustribus familiis quae hodie Rhacusae extant anno MDVC Cal. Ian. ad amplissimum Senatum Rhacusanum / O slavnim obiteljima koje danas postoje u Dubrovniku, 1. siječnja 1595., uglednom dubrovačkom Senatu*, prev. Tamara Trvrtković, *Dubrovnik*, n. s. 28 (2017), br. 4, 140-153 (stihovi 87-90).

se događa, izvršio samoubojstvo. Od tada je na čelu Dubrovnika stajao mletački knez«. ¹⁹ U Pirovoj percepciji Damjan Juda nedvojbeno je negativan, a Beneša pozitivan lik.

Zacijelo Matu Beneši posvetio je Pir lijepe stihove u poslanici *Ad Paulum* (Paolu, Ferrara, 1563):

At tu, qui Rhodopes saltus atque auia lustras
 Arua Lycaoniis nunquam uiduata pruinis
 Dum patria pius officium, dum debita praestas
 Munera, qua statua, quo carmine digne Benessi?
 Salue ubicunque loci degis. Tibi me tua uirtus
 Iunxit et Herculeo sociauit pectora nodo.
 Si qua meis olim debetur uersibus aetas,
 Illa meum de te longum testentur amorem.
 Interea tibi nostra chelys, tibi noster Apollo
 Seruiat, et magnum ferat usque ad sydera nomen.²⁰

A ti, što Rodopskim lutaš planinama i besputnim
 livadama – nikada bez likaonske slane,
 kakve si statue, koje li pesme dostojan, Benešiću,
 dok odano službu i obavezne prema domovini obavljaš poslove?
 Pozdrav ti šaljem ma gde živeo; s tobom me vrlina
 tvoja združila i srce Herkulovom čvrstom spojila vernošću.
 Ako stihovima mojim možda neki predstoji vek,
 neka ti on bude svedok o mojoj dugoj ljubavi.
 U međuvremenu, neka ti služi moja lira i moj Apolon,
 neka oni tvoje veliko ime uznesu do zvezda.²¹

Ako i nije ostao izravan trag da je Pir bio blizak sa Stijepom Benešom, morala su ta dva čovjeka – slijedom veza u rodu Beneša, pa i zbog istog vremena i prostora u kojemu su živjeli – znati jedan za drugoga.

Đurđević i Črijević prispodobili su Stijepa Benešu s Paulom Manuzijem (1512 – 1574), sinom venecijanskog tiskara Alda (1449/1450 – 1515), kod kojega je 1500. Erazmo Roterdamski (1465 – 1536) tiskao zbirku latinskih i grčkih izreka *Adagia*, a ugledajući se na njega sličan je posao obavio i Paolo (*Apophthegmata ex optimis utriusque linguae scriptoribus*). Upravo je potonjem Didak Pir posvetio

¹⁹ *Nevidljive pukotine: dubrovački vlasteoski klanovi*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2009, 13.

²⁰ Navedeno prema: <http://croala.ffzg.unizg.hr/cgi-bin/navigate.pl?croala.277>.

²¹ Darinka Nevenić-Grabovac, »Iz poezije Didaka Pira«, *Zbornik 1: studije i građa o Jevrejima Dubrovnika*, Jevrejski historijski muzej, Beograd, 1971, 282.

dugu poslanicu, u kojoj zanosno govori i o Matu Beneši. Relacija Paolo Manuzio – Didak Pir – Stijepo Beneša može biti puka koincidencija, Benešu i Manuzia Đurđević je povezao slijedom sličnosti gradiva, vlastite načitanosti i lektire.

U dvadesetom stoljeću Beneša nije pobudio nikakav interes. Marin Franičević ga spominje usputno, u poglavlju o »ostalim pjesnicima«, no zanimljivo je da se jedini držao onoga što su rekli Đurđević i Črijević, tj. da poznaju ili da su čuli samo za zbirku stihovanih poslovice:

Na hrvatskom je u drugoj polovici stoljeća pisao i Stjepan Beneša koji je skupljao narodne poslovice i mudre izreke (*Adagia Illyrica*). Zbirku je dopunjavao Brne Đurđević u XVII stoljeću. Iz nje je još u XVIII stoljeću crpio građu Joakim Stulli za svoj *Lexicon*, ali ipak nije sačuvana.²²

Ipak, *majka* svih enciklopedijsko-leksikonskih natuknica članak je Josipa Kekeza u prvom svesku *Hrvatskoga biografskog leksikona*.²³ Zaslužuje da ga se prenese u cijelosti:

Beneša, Stjepan, pjesnik (druga pol. XVI. st.). Jedan od posljednjih iz ugledne dubrovačke obitelji. Moguće je da mu je otac Matija (1530 – 1599), najmlađi sin pjesnika Damjana (1477 – 1539), pisac latinskih stihova i prevodilac. Appendini drži da je ista osoba i Šimun, za kojega Crijević veli da je Matijin sin. Šimun je bio znamenit pravnik, napisao je 1581. zbornik o parničnom postupku (u četiri knjige). Stjepan je sakupio omanji zbornik hrvatskih poslovice i poslovičnih izraza *Adagia Illyrica*, koji je (1687) nastavio Bernard (Brno) Đorđić, dodavši mu prijevode latinskih poslovice na hrvatski. Zbornik je Stjepan posvetio dubrovačkom vlastelinu Luji Saračiću (1523 – 1593). Napisao je i zbirku pjesama pod naslovom *Pjesni u slovinski jezik sloxène*. Zbirka se valjda izgubila istom u XIX st. budući da se njome u svomu trojezičnom rječniku koristio još J. Stulli (Budim 1801). Stjepanov sin bio je Petar Stjepanov (Dubrovnik, 1586 – Rim, 1642), diplomat i posljednji poznatiji član roda Beneša.²⁴

U biografskom dijelu zapis je netočan, podaci o ocu i djedu pogrešni, napomene o Šimunu nemaju veze sa Stijepom, a i Saračić je smješten u krive godine. Točan

²² *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1983, 567.

²³ Iz njega su natuknice derivirali Lahorka Plejić, *Leksikon hrvatskih pisaca*, autor koncepcije Krešimir Nemeč, Školska knjiga, Zagreb, 2000, 64, i Leo Rafolt, *Hrvatska književna enciklopedija 1*, glavni urednik Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2010, 144. U oba slučaja Stijepa treba tražiti pod prezimenom Benešić.

²⁴ *Hrvatski biografski leksikon 1*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983, 641.

životopis uspostavio je Nenad Vekarić: Stijepo je rođen oko 1545, umro je 1608, sin je Petra Beneše (oko 1520 – 1592) i Paule Džamanjić (r. oko 1524), školovao se u Padovi,²⁵ u Veliko vijeće ušao 1565, a knez bio u prosincu 1599. i listopadu 1606. Bračni ugovor sklopio je 27. listopada 1575. s Margaritom Junijevom Kabužić (r. oko 1555), s kojom je dobio četvero djece, dva sina (Petar /1586 – 1642/ i sin nepoznatog imena /r. oko 1588/) i dvije kćeri (Marija /oko 1585 – 1615/ i kći nepoznatog imena /r. oko 1590/).²⁶ Kad je riječ o bibliografskim podacima, Vekarić se oslonio na Kekeza, što znači da govori o dvjema zbirkama – *Adagia Illyrica* i *Pjesni u slovinski jezik složene*.

Premda me neko sutrašnje otkriće može demantirati, vjerujem da Stijepo Beneša nije bio pjesnik velikog zamaha, nego od prigode, bez ambicija, jednostavno je – kao valjda svi obrazovani Dubrovčani onoga vijeka – posjedovao sposobnost izražavanja u stihovima, no bez želje da tome posveti život. Bez krupnih dokaza, osim oslonca na tvrdnje osamnaestostoljetnih biografa – Đurđevića i Črijevića – vjerujem da je Beneša autor samo zbirčice stihovanih poslovice, a ako je Stulli listao po kojoj Benešinoj rukopisnoj zbirci, onda je to morala biti upravo zbirka proverbija koje on naziva *pjesni*; jer, i stihovane izreke su upravo to – pjesme. Nisam, dakle, sklon reći da su iza Beneše ostale dvije zbirke, nego samo jedna. Ako je Đurđević pouzdan kad kaže da je Beneša poslovice posvetio Luju Saračiću, moralo je to biti negdje 1590-ih godina: Beneša je rođen oko 1545, Saračić dvadesetak godina poslije, oko 1562, što vodi pretpostavci da je, recimo, pedesetogodišnji

²⁵ Ovako Đ. Kőrbler: »Nakon svršenih je dakle nauka svaki od tih mladića imao pokazati Dubrovčanima, što li je naučio u tuđem svijetu, ili vratiti sav novac, što ga je dobio u ime potpore. To određenje nije još vrijedilo za sve one mlade ljude, što ih senat bijaše poslao u Italiju na nauke, ali je i od njih gdje kojega zahvatio. Ono nije moglo vrijediti ni za Stjepana Benešu, kojega ocu Petru senat 2. aprila 1570. pozajmi pedeset škuda, *'cum quibus possit succurrere pro sexto anno S. Stephano, eius filio, qui studet Patauij, cum fideiussione acceptanda in Mag-co Minore Consilio, quos scutatos quinquaginta restituere teneatur in duobus annis proxime uenturis ad scutatos XXV quolibet anno'* [s kojima je, za šestu godinu, mogao pomoći svom sinu Stijepu koji je studirao u Padovi. Primio ih je uz jamstvo u Malom vijeću. Obvezao se da će tih 50 škuda vratiti u iduće dvije godine, svake godine po 25 – *prevela Zrinka Blažević*], jer se tu ne govori o potpori, nego o zajmu, i to četiri godine prije onoga određenja. No vrijedilo je ono za sina njegova Petra – uglednoga potošnjeg kanonika, opata i državnika –, kojemu senat na njegovu vlastitu molbu 4. aprila 1598. podijeli rečenu potporu na pet godina, da nastavi nauke u Italiji, – i za sve ostale mlade Dubrovčane, koji dobiše tu potporu poslije onoga određenja, kako najbolje razabiramo po tome, što još u 17. vijeku Stjepan Gradić, uživajući istu takovu potporu i ne mogući se odmah vratiti u Dubrovnik, štampa u Rimu i posvećuje senatu osobit spis, da bi zasvjedočio dotadašnji svoj uspjeh na naukama«. »Četiri priloga Gunduliću i njegovu 'Osmanu': učiteļi pjesnikovi, vrela, dopune i 'najstariji' rukopis 'Osmana'«, *Rad JAZU*, 205 (1914), 156.

²⁶ Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 4: odabrane biografije (A–D)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2013, 100.

Beneša zbirku darovao barem tridesetogodišnjem Saračiću, do kojih je godina taj plemić već mogao postati – slikovito kazano – svoj čovjek. Uostalom, ima smisla da zreo čovjek izreke sa životnim mudrostima daruje mlađem. Kakve je prirode i intenziteta bio njihov odnosi, ne možemo saznati; Črijević kaže da je Saračić bio Benešin mecena. No onako kako je Oracio Mažibradić (1566 – 1641) – Saračićev vršnjak – skupio u sveščić svoje pjesme i poslao ih Matu Gradiću (oko 1573 – 1632), napominjući u prigodnoj poslanici da su te pjesme namijenjene samo njemu i da ih ne daje drugima, tako je i Beneša mogao biti motiviran kad je stihovao poslovice i posvetio ih Saračiću:

Tim vam ih pridaju, moleći toj samo
 da se ne skitaju ni sjemo ni tamo,
 neg da ih uzdržiš sebi za razgovor
 i prije da ih spržiš neg pođu kud nadvor,
 cječ voļa razlicijeh, ispraznijeh posjeda,
 nenadña da me s kîjeh ne nađe kâ bijeda. (s. 29–34)²⁷

Ukratko, budući da je Beneša, zasad, pjesnik bez opusa, enciklopedijski članci o njemu nužno moraju biti kratki: mogu sadržavati pouzdani životopis koji je sastavio Nenad Vekarić, a u bibliografskom dijelu spomenuti treba samo *Adagia Illyrica – Iliričke poslovice*.

Nego, jesu li možda sačuvane?

2.

U stihu i u prozi tijekom srednjega vijeka širila se zbirka moralnih pouka *Disticha moralia Catonis (Disticha Catonis)*, nazvana tako jer se – pogrešno – pripisivala Katonu Starijem (234 – 149. p. n. e.). Hrvatska srednjovjekovna književnost poznaje proznu parafrazu *Knjige Kata mudroga*, prepisanu u *Petrisovu zborniku* (1468), a Marko Marulić (1450 – 1524) dvostruko rimovanim dvanaestercima prepjevao je *Stumačenje Kata*. U 16. stoljeću zbirku pod naslovom *Pričice izete iz svetoga pisma i filozofa* sastavio je Nikola Dimitrović (oko 1510 – 1555), a među rijetkim tiskanim knjigama iz toga doba potječu *Zlate riječi nauka Katovijeh* (Venecija, 1562) što ih je u »dubrovački jezik« prenio Marin Buresić (oko 1510 – 1572) i posvetio sinu Franu.

²⁷ Pjesma nosi naslov *Mnogo svitlomu i mnogo uzvišenomu gospodinu Matu Gradiću, sluga Oratio Mažibradić pozdrav i poklonjenje*, a prepisao sam je iz Oracijeva autografa br. 353/3 koji se čuva u dubrovačkoj Znanstvenoj knjižnici.

U Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku čuva se rukopis br. 467/1 što ga je – zacijelo u prvoj polovici 17. stoljeća – prepisao Oracio Mažibradić.²⁸ Sadrži 127 kratkih moralno-poučnih sastavaka,²⁹ pisanih osmercima (organizirani u distihe /14/, jedan /64/ ili dva katrena /11/ ili sestinu /1/), dvanaestercima (organizirani u distihe /22/ i višestihe /14/), šestercima (jedan katren) i petercima (jedan distih). Stihovi su složeni lako, tečni su i glatki, nema u njima različitih vrsta elizija (kao, primjerice, u Buresićevu prepjevu), samo se rijetko pojavi netočna rima,³⁰ poneki su sastavci varijacije iste teme.³¹ To su opće mudrosti koje se mogu upotrijebiti u svakodnevnom životu, tj. koje jesu izišle iz svakodnevnog života, nema u njima ničega tmurnoga i defetističkog, izreke su jednostavno izraz zdravog rezona i iskustva.

Rukopis je svojedobno dospio u ruke don Luke Pavlovića (1821 – 1887), koji ga je prepisao u rukopis br. 67, što se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku, u Zbirci Pavlović-Gracić. Prvi sastavak Pavlović nije prepisao, nedvojbeno zato što je već u njegovo doba gornji dio lista bio propao i prvi katren se mogao samo djelomično pročitati. Sastavke je numerirao, u svemu njih 125. No budući da je u Mažibradićevu rukopisu redosljedno šesti sastavak *Podnosi dan i noć sve trude i muči* Pavlović zaboravio obrojčiti, treba zapaziti da rukopis br. 67 sadrži ukupno 126 sastavaka. Izreke nisu prepisane istim redosljedom kojim ih je poslagao Mažibradić, samo je jedanput prepisivač intervenirao u leksik (umjesto stiha »Kruharica prije s' bila« don Pavlović piše »Kuharica prije s' bila«), a jedanput je promijenio vrstu stiha – Mažibradić je sastavak prepisao kao šesterački katren, a Pavlović kao dvanaesterački distih, što mi se čini kao bolji izbor:

Tko muze tuj kravu,
kû musti nam brane,
neka joj i travu
nahodi za hrane.

Ko muze tuj kravu, kû musti nam brane,
neka joj i travu nahodi za hrane.

Važne su međutim dvije opaske koje je don Pavlović zabilježio na Oracijevu autografu:

²⁸ Stjepan Kastropil, *Rukopisi Naučne biblioteke u Dubrovniku*, knj. I., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1954, 310-311.

²⁹ Budući da je jedan list izgubljen, a u prosjeku Oracio je na stranicu prepisivao četiri do pet sastavaka, nedvojbeno nedostaje između osam i deset sastavaka.

³⁰ Br. 91: »Nemojte činiti suditi da *stanu* / ti koji na svijeti svijesti su *neznane*«; br. 111: »Govori zao jezik što hoće *ričima*, / čista se zlata vik tamna rđa ne *hita*«.

³¹ Primjerice, sastavci br. 5 i 6, br. 71 i 72, br. 120 i 121.

Kako me siluje suditi slika od slovā i lipos od složenja, cijenim da ove pisme sklađene jesu po Oraciju Mažibradiću i da je ovo njegov rukopis.

Sada i ti, o, štioče, ovako sudiš, pogledaj i pomisli malo vrhu skladanja i slovopisa njegove *Jeđupke*, koja ovdje nahodi se među ostalijem njegovijem rukopisom. Tako čineći, na' ćeš *Jeđupku* punu *corretioni*, dakle je i ona njegovo prvorukopise(!). Poslije ne pak na' ćeš druga njegova skladanja đe se on podpisa.

Stjepan Marija Tomašević (1823 – 1897) završio je u Žrnovu 14. prosinca 1857. rukopis »Pjesni | Orazia Mascibradica | Dubrovcanina | koi sloviase God. Gospodinova | 1620.« Čuva se u dubrovačkoj Znanstvenoj knjižnici pod brojem 689,³² a prije prijepisa stihovanih pouka Tomašević napominje:

NB: Slijedeći epigrami radi stila i jednakosti slovā rukopisa (cijenjeni istoga Oracia Mašibradića), iz koga prepisa d. Luka Pavlović, cijenu se skladana od istoga Or(acia) Mašibradića.

Rukopisom br. 467/1 najviše se bavio Kastropil, pa ga je 1955. godine i objavio.³³ Osvrnuo se na rime, jezik (blaga dominacija ikavizama nad ijekavizmima), grafiju, zatim na teme sastavaka (nestalnost sreće, banalnost bogatstva, problemi svakodnevnog života, mizoginija itd.), držeći da su pisani »iz neke stoičke rezignacije, isprepletene mislima o prolaznosti svih stvari, potrebi podvrgavanja nebeskoj volji i preziranju taština, dakle osnovnim temama moraliziranja tipičnog za epohu Protureformacije.«³⁴ Zaključio je da je zbirka »u mnogočemu bliža stvarnosti i aktuelnosti od Dimitrovićeve zbirke« te da »svojim čestim zadiranjem u mnoga pitanja praktičnog življenja i ljudskih odnosa ona jasno nagovještava, da je sazdana na iskustvima i razočaranjima života.«³⁵

Pritom je zanjekao Pavlovićeve i Tomaševićeve tvrdnju o Mažibradićevu autorstvu: »Međutim 'slika od slova', kako to veli Pavlović, ili činjenica, da je ovu zbirku moralizatorskih pouka u stihu svojeručno pisao pjesnik Oracijo, nije još dovoljan dokaz da je on i njezin autor. Jer Oracijo je bio i prepisivač, kao što proističe iz njegovih prijepisa Parožićeve *Vlahinje*, *Držićeve Hekube*, Pelegrinovićeve *Jeđupke*, stihova Šiška Menčetića, i t. d. S druge strane, ako je zaista Oracijo pisao ove sentence, dopušteno je pitati se zašto među njih nije uvrstio i

³² Kastropil, n. dj. (28), 192-197.

³³ Stjepan Kastropil, »Jedna dubrovačka zbirka moralnih pouka i epigrama u stihu iz početka XVII. stoljeća«, *Pitanja književnosti i jezika*, II, 1-2 (1955), 1-18.

³⁴ *Ibid.*, 3.

³⁵ *Ibid.*, 10.

svoja dva moralizatorska distiha». ³⁶ Naprotiv, Kastropil je zbirku pripisao – doduše, uz napomenu da je to »teško sa sigurnošću tvrditi« – Martolici Ranjini (oko 1575 – 1616), kojega kao pjesnika i poznajemo zahvaljujući dvjema poslanicama upućenim Mažibradiću: na dvostruko rimovanim dvanaestercem pisanu Martoličinu poslanica *Trud tolik podnosim kroz njeku od gospoj* (Gruž, 7. kolovoza 1607) Oracio je odgovorio poslanicom *Po tvojoj poznah ja, prijatelju dragi moj* (Konavle, 15. kolovoza 1607), a na osmeračkim katrenima (*abab*) pisanu poslanicu *Što te, slavju, nije čuti* Mažibradić je odgovorio pjesmom *Velika je na sem sviti*; za njih se pretpostavlja da su nastale između 1611. i 1616. ³⁷

Kastropila je na taj zaključak navela posljednja pjesma u rukopisu br. 467/1 *Dušo, kâ si sad sred neba*, na čijem se kraju nalaze inicijali M. R. Prepisujući je, don Luka Pavlović dopisao je ovu notu: »NB: Na svrhu epigramâ odzgar prepisanih nađoh u hvalu pjesnika ispisanu sljedeću pjesmu podpisanu s' slovima M. R., kako prepisujem, radi česa ja cijenim da bî ispjevana od Martolice Ranjine, prijatelja Oracija Mažibradića«. Kastropil se na to ne osvrće, no važan mu je oštećen, teško čitljiv natpis na početku rukopisa br. 467/1: »[...]rtoliza R[...] g[...] [...] figliuolo Gio: na[...]â [...] 8 [...] fu(?) ma(?) [...] Detto Gozze(?)«. ³⁸ Dragoljub Pavlović je najprije mislio drukčije: to što je Oracio baš uz posljednju pjesmu dopisao spomenute inicijale, ne znači da je cio zbornik Martoličino djelo, nego je njegova samo posljednja pjesma; da je drukčije, Oracio bi valjda negdje na početku zabilježio Martoličino autorstvo:

U posljednje vreme je St. Kastropil, doduše, publikovao jednu zbirku stihovanih moralnih pouka i satiričnih natpisa koji su nađeni u Mažibradićevoj pesničkoj zaostavštini, i pokušao da dokaže da ta zbirka, iako pisana Mažibradićevom rukom, pripada M. Ranjini. Glavni razlozi na kojima Kastropil zasniva svoju pretpostavku su, najpre, jedna beleška na prvoj strani ovog rukopisa, koja je jako oštećena, ali iz koje se ipak može zaključiti da je sadržavala glavne biografske podatke o M. Ranjini (ime i prezime, datum rođenja, ime njegove žene, i sl.), i drugo, što se na kraju ove zbirke nalazi jedna nadgrobna koja nosi inicijale M. R. Na žalost, ovi razlozi, kada se dobro prouče, ipak nisu sasvim ubedljivi. Pre svega, s pravom se može postaviti pitanje šta treba da znači beleška o M. Ranjini? Ako je Mažibradić njome hteo da označi Ranjinino autorstvo, zašto to nije učinio mnogo jednostavnije,

³⁶ Ibid., 7. Napomena: iako su među Oracijevim djelima objavljena dva epigrama, a Kastropil im 1953. pridodao još jedan, ovdje govori o dva, nedvojbeno zato što je jedan iz izdanja iz 1880. tiskan i među djelima Nikole Dimitrovića.

³⁷ Dragoljub Pavlović, »Horacije Mažibradić, dubrovački pesnik XVII veka«, *Starija jugoslovenska književnost*, priredio za štampu Dr Miroslav Pantić, Naučna knjiga, Beograd, 1971, 230.

³⁸ Kastropil, n. dj. (33), 7-8.

tj. da je uz naslov zbirke stavio i ime M. Ranjine, već je tu zabeležio i datum njegova rođenja pa čak devojačko prezime njegove žene (Gozze). Zatim, ako je taj deo lista sada jako oštećen vlagom, pitanje je da li je to bio isti slučaj i u doba prepisivača Luke Pavlovića, koji je taj isti rukopis odlučno pripisivao Mažibradiću? Što se tiče Ranjinih inicijala koje nosi poslednja pesma, to se može tumačiti i suprotno, tj. da je Mažibradić, ostavljajući te inicijale hteo upravo da obeleži da samo ta pesma pripada M. Ranjini, a ne i ostale. Ako je ovo tumačenje tačno, onda bi se dalo razumeti što je Mažibradić upravo zbog te jedne Ranjinine pesme koju je prepisao na kraju ove svoje zbirke, počeo da pri dnu prvoga lista beleži i glavne biografske podatke svoga prijatelja, baš onako isto kao što je jednom u svojoj mladosti uzeo da na poleđini jedne notarske knjige napiše glavne podatke za svoju biografiju.³⁹ Inače, celo to pitanje autorstva ove zbirke jako je složeno, i ono može biti konačno rešeno tek kada se temeljno prouči život i rad samoga H. Mažibradića, a naročito kada se priredi jedno novo kritičko izdanje njegovih pesama, i detaljno prouči i njegova metrika i njegov poetski jezik. Za sada možemo samo uzeti kao sigurno da jedino poslednja pesma ovoga rukopisa, koja nesumnjivo predstavlja nadgrobnicu nekom umrlom pesniku, pripada M. Ranjini.⁴⁰

Od Kastropilova doba rukopis je restauriran pa je sadržaj upisan u vrh naslovnog lista još fragmentarniji i zagonetniji. Zacijelo ga nije mogao pročitati ni don Luka Pavlović; da jest, taj bi prepisivač prenio zapis u svoj rukopis, osobito ako bi uočio kakvu vijest važnu za autorstvo ili datiranje rukopisa. Konačno, da ga je išta u zapisu na to navelo, don Pavlović bi autorstvo dao Martolici, a ne bi spekulirao o Oraciju. Ni Đurđević ni Črijević ne registriraju Martolicu Ranjinu, spomenuo ga je tek Appendini, najprije općenito, kao Mažibradićeva mecenu, a zatim kao pjesnika: »di cui si hanno alcune epistole in verso Illirico dirette ad Orazio Mascibradich. Esse non sono senza merito« (»od kojega ima nekoliko pjesama u ilirskom stihu upućenih Horaciju Mažibradiću. Ta pisma nisu nevrjedn«).⁴¹

³⁹ Autor misli na *Lamenta di Meleda 1597 – 1600*, na čijem je posljednjem listu Mažibradić zapisao: »Horatio di Marino Masibradi Cancelliere di... patrioto Raug. Nato in Venetia... del MDLXVI.« Vidjeti o tome u radu Miroslava Pantića, »Ka izučavanju Horacija Mažibradića«, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, 3-4 (1954), 266.

⁴⁰ Dragoljub Pavlović, »Martolica Ranjina, dubrovački pesnik XVII veka«, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, 3-4 (1957), 235-236. Isto je Pavlović tvrdio i poslije: »I po jednom i po drugom one se vrlo dobro slažu sa odgovarajućim pesmama u Mažibradićevoj zbirci *Pjesni razlike*. Tu su iste, samo još brojnije, misli o bogatstvu i siromaštvu, o razornoj ulozi novca u društvu, o stoičkoj rezignaciji i fatalističkom mirenju naopakim poretkom i shvatanjima koja vladaju društvom, i najzad o utesi koju čovek ima kada zna da su sve stvari na zemlji podložne promeni.« N. dj. (37), 257-258.

⁴¹ Appendini, n. dj. (7), 539.

Nikome međutim nije palo na pamet da stihovane izreke nisu ni Mažibradićeve ni Ranjinine, nego možda Stijepa Beneše. Ponajprije, on je jedini renesansni pjesnik za kojega Đurđević tvrdi da je »skupio iliričke poslovice«, odnosno, kako zatim govori Črijević, Beneša je autor »djelca«, »samostalne zbirke valjana opsega«, a sve to upravo Mažibradićev prijepis jest. Zatim, da je Martolica takve sastavke pisao, ne potvrđuje nijedan osamnaestostoljetni biograf, dapače, jedva da znaju za njega kao pjesnika. To što se – možda – u Mažibradićevu rukopisu sačuvala njegova pjesma, nije dokaz da su stihovane poučne izreke također njegove, kao što to ne jamči ni pjesnikovo ime upisano u vrh naslovnog lista. Mogao je Oracio, primjerice, Martoličino ime zapisati zato što je iz njegova primjerka rukopisa prepisao izreke, ili zato što je za njega načinio prijepis, ili iz nekoga razloga o kojemu više ne možemo nagađati; mogao je rukopis i ostaviti bez pjesme *Dušo, kâ si sad sred neba*, no kako je papir bio dragocjen, šteta je bilo ostaviti prazan list itd.

Premda nemam čvrstih razloga, ne vjerujem da stihovane izreke pripadaju Oraciju Mažibradiću. Njegov je opus ekstenzivan, pisao je ljubavne (96), moralističko-refleksivne (13), religiozne (4) i nadgrobno-poslaničke (17) sastavke. Među moralističko-refleksivnim nalaze se tri zajamčeno njegove sentencije, koje je u autografima naslovio *Priča*: dvije su tiskane u Starim piscima hrvatskim, jednu je obznanio Stjepan Kastropil iz rukopisa br. 353/4:

Tri stvari dobar svjět ne dadu vršiti:
brzoća, srčan bit i štogod željeti.⁴²

Boļe je slipu bit negoli s očima
i nego tuj slidit kâ milos ne ima.⁴³

Taj prikor i zao glas za družijeh grih prima,
komu se slavna čas dostoji da ima.⁴⁴

⁴² *Pjesme Miha Bunića Babulinova, Maroja i Oracia Mažibradića, Marina Burešića*, Stari pisci hrvatski, knjiga XI, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880, 187. Pjesma je objavljena i među Dimitrovićevim djelima: *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*, Stari pisci hrvatski, knjiga peta, skupili Dr. V. Jagić i Dr. Dj. Daničić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1873, 9. Ovdje je prepisana iz autografa br. 353/3.

⁴³ *Pjesme Miha Bunića Babulinova, Maroja i Oracia Mažibradića, Marina Burešića*, 135. Ovdje je prepisana iz autografa br. 353/4.

⁴⁴ Stjepan Kastropil, »Neobjavljeni autografski odlomci pjesama Horacija Mažibradića u rukopisnoj zbirci Naučne biblioteke u Dubrovniku«, *Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, II (1953), 180. Ovdje je prepisana iz autografa br. 353/4.

Nijedan od tih sastavaka nije se našao među sastavcima u rukopisu br. 467/1. Pretpostavimo li da im je Mažibradić autor, opravdano je pitati se zašto i gornja tri nisu među njima, ako rukopis već ima karakter zbirke u koju je okupljena samo ta vrsta sastavaka. Odnosno, zbog čega nijedan od sastavaka iz rukopisa br. 467/1 ne nalazimo u sačuvanim Oracijevim autografima? Je li možda situacija obrnuta, je li Mažibradić – prepisavši Benešine sastavke – i sâm poželio napisati nešto slično, pa to i učinio, te otuda tri koja sliče onima u br. 467/1?

Ima li smisla laćati se određivanja autorstva ako čovjek nema nedvojbenih argumenata? Kastropilu je argument bio oštećen natpis, Dragoljubu Pavloviću »oblik i tematika ovih moralno-satiričnih pesmica«, moj argument je intuicija poduprijeta Đurđevićevom i Črijevićevom tvrdnjom o »iliričkim poslovicama«, a od svega što se iz toga žanra u rukopisima sačuvalo, upravo sastavci u rukopisu br. 467/1 odgovaraju tom opisu. Uostalom, ako i griješim, korist od ovoga rada u najmanju je ruku dvojaka: otklonile su se netočnosti o Beneši, koje su se s vremenom nataložile i prenosile bez provjere; drugo, donosim novo, u svakom slučaju modernije i točnije izdanje izreka iz rukopisa br. 467/1. Jer, Kastropilovo je izdanje zastarjelo: intervenirao je u jezik, prilagođavajući ga suvremenom standardu (jer/ jere umjesto *er/ere*; vlast, jest, čest umjesto *vlas, jes, čês*; otklonit umjesto *odklonit*; postaviv umjesto *postavju*; čovjeku umjesto *čoeuku* itd.), sastavke je grafički rasporedio tako da su se izgubili katreni i dvanaesterački distisi, odnosno razdvajao je i spajao stihove neovisno o njihovoj rukopisnoj *layoutu*.

Dabome, ovome se radu može postaviti temeljni prigovor: što dokazuje da je stihovane izreke u rukopisu br. 467/1 napisao Stijepo Beneša, da su upravo to njegove izgubljene *Adagia Illyrica*? Istina je da osim intuicije nemam, na kraju, ništa što bi poduprlo pretpostavku da je Mažibradić prepisao Benešine sastavke. Svejedno, ta intuicija kaže da Oracio nije njihov autor, to nije njegov poetski izraz; ako se i laćao tema o socijalnoj nepravdi, bogatstvu, nedostatku novca i promjenjivosti sreće, o njima nije govorio u kratkim formama, Oracio je bio pjesnik od mnogo riječi, ne od sažetosti. Rukopis br. 467/1 nije njegova – kako se jednom reklo – »knjiga otrova«, jer to i nije takva knjiga, nego knjiga mudrosti koje nemaju ishodište u filozofima, Bibliji ili Katonu, nego u životu, a život je – kako znamo – težak, i baš zato ga treba svesti na jednostavne istine u kojima su loše one kokoši koje se u našem dvorištu hrane, a u tuđem nose jaja.

Prilog
[STIHOVANE IZREKE]

[1]

[...]u stvari imaju
[...] svijetu kê vide se
[...] b[u]du u zlu vaju,
a sad opet vesele se.

Zato je trijeba podnositi 5
sve dosade i sve trude,
dokoli se promijeniti
ta moguća sreća bude.⁴⁵

[2]

Nitko u sreću ne uzda' se
zas[ve] er kaže dobre voļe
ere u plač obraća se
sva ņe rados i veseļe.

[3]

Nesreća sva blaga može mi oteti,
nu neće mōć draga mira mi uzeti.

[4]

Ako sreća veće ļudi
pod ņe jaku vlas podlaga,
ugodi se ti š ņe ćudi
da te ne bi zgubil naga,

er nije kraļa, nije bana, 5
tač blažena ni čestita
komu nije kâgod dana
muka i tuga segaj svita.

⁴⁵ Taj sastavak nisu prepisali ni Pavlović ni Tomašević, nedvojbeno zato što je već u njihovo doba bio oštećen. Kastropil je prvu strofu ovako rekonstruirao: [Svoju sv]rhu stvari imaju, | [Sve n]a svijetu ke se vide | ----- u zlu vaju, | A sad opet vesele se.

[5]

Podnosi sve muke i tuge na saj svit,
 ne možeš odluke tej vi[šnje]⁴⁶ odklonit
 ni uredbe višnje zgar kâ lûcku dili čês
 er doli svaka stvar podložna nebu jes.

[6]

Podnosi dan i noć sve trude i muči,
 trebuje višña moć da tebe dokuči
 i da ti dâ muku tej prike pokore
 er vječnu odluku nitko uteć ne more.

[7]

Odluku s neba zgar⁴⁷ kâ ima jur priti
 ne može nijedna stvar odklonit na sviti,
 ni mañe činiti postavju sve trude
 da ona ne biti napokon ne bude.
 Tko bi ikad rekao pun moći i vlasti 5
 u toli čas mao da će ovi mđć pasti
 i doli grinuti sred jaza hudoga,
 za mnogih rasuti i sebe istoga?

[8]

Pod nebesi sve će biti
 kako ushoće sreća bijedna,
 proti⁴⁸ kojoj učiniti
 ne može se satvar nijedna,

buduć ona tač moguća 5
 u čemeru jadovitu,
 da obara sve što je kuća
 i gradova na svem svitu.

⁴⁶ vi[šnje] *Oštećeno, dopunjeno iz rukopisa br. 67*

⁴⁷ 1 zgar] gar

⁴⁸ 3 proti] Protui

[9]

Veliko skončanje najposlije imaju
oni kí ufañe u blagu stavljaju.

[10]

Tko velike ima mjedi
ter se brijega strma hita,
vazda stoji u zloj bijedi
i pečali segaj svita.

[11]

Sreća ljudi sada diže,
a sada ih doli meće,
neka srce njih uzdiže
i sve cvili gorko odveće.

[12]

Ulohnuti tko se bude,
viku ništo ne dobude,
a tko trudi i tko muči
s dobrom česti on se stuči.

[13]

Ako čoeku bude odluka
da ima zaman sve truditi,
nijedna neće mđc mu ruka
tež zle sreće odvratiti.

[*Izgubljen jedan list*]

[14]

[...] ⁴⁹ ljudi more
za kojegod dobro imati,
ako sreću ne udvore
da im bude pomoć dati.

⁴⁹ *Oštećeno. Pavlović stih ovako prepisao: Pod ljudi more.*

[15]

Čês dobra kâ ima, na svitu vidi svak,
jednim ih vazima, a družim dava pak.

[16]

Nijedan vik krepak red u sreći nije toj:
pravednim daje zled, a zlima drag pokoj.

[17]

Kamo ljudi ti bogati,
koji bjehu polubozi,
svima stoku sreća skrati
ter ostaše svi ubozi.

[18]

Čovječe, ne žudi što ti bit ne more,
da tebe zli trudi prije reda ne umore,
er da su sva tvoja pod sime nebesi,
a ne imaš pokoja, nevoľan ti jesi.

[19]

Ubogu je boľe biti
vele veće neg bogatu
koji hoće zlo živjeti
sve u srebru i u zlatu.

[20]

Bogatac s kime nî dobrota združena
ino se ne scijeni neg zla čês pakľena,
kâ tvori i čini svakoju grješnu stvar,
kû neće jedini višnji Bog nikadar.

[21]

Boľe je malu stoku imati,
a uživat sveđ u goju,
neg s velikom snebivati
u nemirnom nepokoju.

[22]

Zlo je potrebnu bit ubogu,
ne imaje čim živiti,
gore skupit stoku mnogu
i Višnjemu sagriješiti.

[23]

Posred ovih hudih vala,
s kojih sve se more muti,
ova naša plavca mala
skoro ima poginuti,

ako brzo i ureda 5
ne uzbude na sem sviti
od vladanja huda reda
i opaka promijeniti.

[24]

Razbolje se naša mati
od zla vele privelika,
a ne umije ņojzi dati
podobita nitko lika.

Tač se sada zli ljekari 5
i nevješti spovijedaju,
ali [j]le mjedi i dinari
bez obzire sad se traju.

[25]

Pasti će grad ovi, da ga već ne bude,
zač ga zli sinovi vladaju i sude,
kî drugo ne žude negoli osvete,
ne gledav svih hude nezgode i štete.

[26]

Zločes [s]e naziva
u blagu veliku koji se naziva;
blažen se taj veli
u malu imaņu koji se veseli.

[27]

Vele vaļa i pomaga
kod čovjeka rasrčena
besjedica kâgod draga,
kâ na brijeme jes rečena.

[28]

Vazda toga ti počita'
kî ti ljubav kûgod kaže,
ne gledaje što mahnita
svis [z]loćudna ļucka laže.

[29]

U zločinca i zlotvora
uzdati se nemoj viku,
da t' najveće kaže zdvora
dobro lice i priliku.

[30]

Di ne može moć dopriti,
tuj se hoće um staviti.

[31]

Stara rič govori za nauk nam dati:
»Tko ti čim zadvori, tako ga ti plati«.

[32]

Nije dobra svud posteļa,
nije lijepa svaka gora,
draža je rana od prijateļa
nego celov od zlotvora.

[33]

Zasve er ti [j]e puna vreća,
na promjenu biva sreća,
sebar si bio i sada si,
rodjaci su svi ti vlasi.

[34]

Kruharica prije s' bila,
pače psica vragoduha,
zasve da sad nosiš bila
i crvena sviona ruha.

[35]

Plemenit je vele junak,
careve je mačke⁵⁰ rodjak.

[36]

Slatke riči i medene
i smih toli drag i mio
ne varaju veće mene
er sam mnokrat varan bio.

[37]

Lisica znana zvir, može se svim riti,
nu je znani taj pastir koji je uhiti.

[38]

Vele zna miš i dohita,
ma već mačka kâ ga hita.

[39]

Dobro djelo ljubav kaže,
a riječi su tlapstvo i laže.

[40]

Tko se stadom tim koristi,
neka pase on ga isti.

⁵⁰ 2 mačke] maske

[41]

Tko muze tuj kravu,
kû musti nam brane,
neka joj i travu
nahodi za hrane.

[42]

Ne mož' ĩepšu ti baštinu
tvomu sinu ostaviti,
nego kripos tu jedinu
s kê će svudi čestit biti.

[43]

Po biću nije mati milosna mañe vik,
hoteći podati svojevoĳno sinu lik.

[44]

Vele razumnici, kĳh je rič istina:
»Tko prašta palici, ne ĳubi taj sina«.

[45]

Mlada pamet ne dohita
ter ostane u privari
di dopiru stara lita
kĳ sve od svita znaju stvari.

[46]

Taj se veli srca laka
tko vjeruje lasno svaka,
a razbirat vik ne hoće
ni dobrote niti zloće.

[47]

Za prijateĳa do otara
ma ne uvedi gospodara.

[48]

Dobrijem svjētom i kriposti
od mudrosti neumrle
potlači' ćeš sve silosti
zasve da su na svit vrle.

[49]

Nejaka je rika svaka
kî se u vele dili traka.

[50]

Di jakos ne može, a vlas ne dohita,
svud varku ulože gospoda od svita.

[51]

Što znat može mlados luda
kâ kušala jošte nije
kao nezgoda taj prihuda
što zlijeh tuga srce rije.

[52]

Ruka traga sebrovita
kâ po gori zeļe bere,
viku djela plemenita
niti časna ne satvara.⁵¹

[53]

Vik u gñivu ne čin' ništa,
ni govori bez razloga,
ako ć' duga da godišta
od života budu tvoga.

⁵¹ 1-4 Ruka ... satvara] Pavlović je uočio da se drugi i četvrti stih ne rimuju, pa u njegovu prijepisu sastavak glasi: Ruka traga sebrovita / kâ po gori zelje para, / viku djela plemenita / niti časna ne satvara.

[54]

Nemoj nijednu stvar činiti
kû ti srce tvê ne dava,
ako ć' dugo da živjeti
bude u zdravju tvoja glava.

[55]

Tko godir se vele brine
ter u sebi ne smiri se,
brzo umre i pogine
ali tvrdo razboli se.

[56]

Ti razuman čoeck ako si,
kî ne živeš bez razloga,
prike stvari sve podnosi,
a ne kosi srca tvoga,

neg sved hvali zgara Boga,
jedinoga na sem sviti,
kî nijednoga pravednoga
neće vijeku ostaviti.

[57]

Sve digni s pameti što život skončaje,
da t' čemer prokleti već truda ne daje
er da su sva tvoja pod sime nebesi,
a nimaš pokoja, nevoľan ti jesi.

[58]

Razgovor' se i pokrijepi
u tvojojzi toj slobodi
tere slidi taj drum lipi
kî na nebo gori vodi,

er su stvari sve od svita,
kê se pomno toli žele,
tamna ispraznos i očita
kâ prolita brzo vele.

[59]

Čestit se veli taj kî s malim miruje
ter viku nijedan vaj ni ćuti ni ćuje,
pogrdiv sasma toj imaće i blago
koje skupim tolikoj milo je i drago.

[60]

Boļe je s malim uživati
kraj vodice bistra vira,
neg se uz vele snebivati
ne imajuć nigda mira.

[61]

Krepku i tvrdu čin' odluku
i sve na svit tvoje stvari,
brzo ter stav' na ņe ruku
da te brime ne privari.

[62]

Sve s razlogom i po mjeri
ti čin' da t' se zlo ne steće
ter već nogā ne prostiri
negoli ti bjeļa teće.

[63]

Sve hti ujutro razmišļati
što imaš obdan učiniti,
a dovečer vid' jesi li
naslidovo sve toj s dili.

[64]

U svih poslih kâ se imaju
satvoriti i činiti,
veće djela pomagaju
nego rići na sem sviti.

[65]

Zlo je upućen svaki poso
opraviteļ kad je osô.

[66]

Znano činit sve trebuje
a po ludoj ne procjeni,
za osla zlatna sedlo nije
nego samar taj drveni.

[67]

Starče, sijede brade i bijele,
mnozih lita i godišta,
zasve er si mudar vele
ne pogrdi tuđa svita.

[68]

Lud se veli taj zaisto,
pače taman svim odveće,
tko ne misli da to isto
promisliti družu neće.

[69]

Ni mlada vlada',
ni stara kara'.

[70]

Luda čovjeka i nesvijesna
ako drži da ne more
isključvati crna vrana
sokolove tej pozore.

[71]

Kada uzme čoek odluku
u kîgodi svoj posao,
već toliku ne ima muku
ere smiri svû misao.

[72]

Kada čojek uzme odluku
za štogodi učiniti,
već toliku ne ima muku
ni pečao na svem sviti.

[73]

Tvê misli pokriva' besjede gdi tvoje
nijedna svijes da kriva nauditi ne more
er ništa nije gore ni more reći se
neg ludo govore privaren naći se.

[74]

Kripos kaži u zlo vrime
i strpljenju mjesto dava'
ter zlim trudom bolesnime
tvoje bitje ne skončava'.

[75]

Svacime ti hini još da si gospodar,
dokli se učini jāk žudiš tvoja stvar.

[76]

Sveđ razmišlja' svrhu od stvari
koje držiš ti najdraže,
da te svijet ne privari
kî hineći sveder laže.

[77]

Što ne možeš otkloniti,
ktjej strpljeno podnositi,
da ti maña tuga bude
u nezgode tvê prihude.

[78]

Tko na svrhu mislit bude,
sve će ustezat voļe hude.

[79]

Tuj, čovječe, ne govori
 gdi se riječ tvâ ne dzori
 er zamani sve će biti
 što god budeš besjediti.

[80]

Čini se mudrosti već nego Salamun,
 a on je ludosti prikorno svake pun.

[81]

Besjeda otkriva i kaže, brate moj,
 kâ pamet pribiva u glavi toj luckoj.

[82]

Vidim svijes tvû debelu
 i suđenje tvê neznano,
 ne mniš da t' se čti na čelu
 što ti u srcu jes pisano.

[83]

Ne mogu ti nego rijeti,
 o, pameti zla i opaka:
 tko uludo grede na svijet
 vazda on se kaje paka,

a tko slipu i bez vida
 dâ se putem vodit hode,
 u jamu se š nîm ukida
 od nesreće i nezgode.

[84]

Ne vidi čovjek slip
 ni sudi on vike,
 tko je grub, tkoli lip,⁵²
 tkoli zle prilike,

⁵² lip] slip

ni luda svis pozna
od puste tej gore
kâ se stvar kriposna
i vridna rit more.

[85]

Taman čoek sve istom vika
ter odkriva ludos svoju,
a tko mudra jes jezika
razuman je i u boju.

[86]

Čovječe, ti ljudi, kroz tvû svijes nezrelu,
po licu ne sudi negoli po djelu
er se taj čini svet sve čineć pokoru
kî sasma jes proklet u svakom svom stvoru.

[87]

Ni može koza orat ni ču[v]at obora
ni čovjek lud imat krepkoga razbora,
ni dobre pameti da š nime ni zloba
za s ljudmi živiti kako se podoba.

[88]

Razumni se pokrivaju,
a nesvijesni sve vikaju.

[89]

Tko vele govori, kteć znanje kazati,
brzo tim domori kî ga će slušati.

[90]

[S]vjêta od svijesti ne uzmi od mlade
neg od sijede stare brade
er će lijepo sve tvê stvari
bit s velikom časti i hari.

[91]

Nemojte činiti suditi da stanu
ti koji na svijeti svijesti su neznane,
er kami kad hudi bude vrč' u more,
mudrijeh pak sto ljudi izet ga ne more.

[92]

Tad gradovi uživaju
kad razumni nim vladaju,
a kad ludim dođu u ruke,
u sve trude pada i muke.

[93]

Teško tojzi zemlji budi,
vrh svijeh zemaļa na sem sviti,
u kōj dijete malo sudi,
ali starac bez pameti.

[94]

Zlo je stat u gradu, djed stari naš reče,
vješala gdi padu, a bradva ne siječe.

[95]

Na svitu ovomu veli se i broji
u srcu ženskomu da ljubav ne stoji.

[96]

Nijedan potaj ne rec' ženi
vik, čovječe, ti pod nebi
er je ona sud razbijeni
kî ne zdrži ništo u sebi.

[97]

U dlakah se od kožuha
taji vazda i krije buha,
a u proklesoj hudog ženi

napas i duh taj pakleni;
tijem se, čovječe, čuvaj veće
nego nijedne zle nesreće.

[98]

Kako ishodi voda iz rike,
a iz [z]ime snijezi i ledi,
tako iz žene svekolike
zle nevoļe, zlobe i zledi.

[99]

More ore i u led piše
i jer sije gdi nije trava,
za ženome tko uzdiše
i ne ričim vjeru dava.

[100]

Tu je mišā gdi [j]e kruha,
a gdi [j]e pasa, tu je buhā,
a ženskoga gdi [j]e traga,
tu je od pakla sto zlijeh vraga.

[101]

Nije milos draga od lava
ni od žene ļubav prava.

[102]

Nije, vjeruj, nijedne žene
takoj krepke sad na sviti,
kū ne mogu tej ļuvene
molbe s darim pridobiti.

[103]

U smrdeća malo mesa
koje skriva ženska svita,
čās ne stoji od viteza
ni junaka plemenita.

[104]

U mortaru vodu tuče
 i nabija gñile obruče
 tko god cijeni ikad moći
 ženskoj himbi vrha doći.

[105]

Ništo se ne čudi, ni čudeć sve pazi,
 od ovih da ljudi taki rod izlazi.
 Ne može zao stabar ni huda taj mati
 na zemļu p[lod]⁵³ dobar ni vridan vik dati.
 Od koga nauči rak da krivo sveđ lazi, 5
 od svojijeh neg rodjak prid sobom kê pazi.

[106]

Tač nije dobre ni hvalene
 nijedne česti ni kriposti
 kê od hude i paklene
 može uteć zavidosti.

[107]

Zaludu se zlijem riječima
 dobra dila sve zloglase,
 čisto zlato ne uzima
 niti prima rđu na se,
 ni u crnom tom oblaku 5
 sunce svitlo s neba zgara
 vik ne gubi svitlu zraku
 kôm stvar svaku čini i stvara.

[108]

I otac mu taki bješe
 pas zavidnik i pun zloće,
 od kokoši što se izleže
 sve trebuje da kokoće.

⁵³ 4 p[lod]. *Oštećeno, dopunjeno iz rukopisa br. 67.*

[109]

Vazda se je svit vladao
i činio na jedan način,
a ti toga nijesi znao
zasve znana oca da s' sin.

[110]

Rečena je rič odavna,
kâ će istinom vik sloviti,
da ne može dila slavna
zločes čovjek učiniti.

[111]

Govori zao jezik što hoće ričima,
čista se zlata vik tamna rđa ne hita.

[112]

Od zlata zlo bi se moglo još, znaj, reći
da ga rđa sveđ grize u tminah stojeći.

[113]

Ni rič dobra od zloreka
ni od sramotna časti čeka.

[114]

Svakojzi ti riječi ne mijesi kolača,
da ti se ne upriječi u grlu zla drača.

[115]

Zaludu je pluvati put neba za mao čas
ako opet padati slina ima na obraz.

[116]

Ako hoć' čas stvorit i koris tebi [j]e,
što imaš govorit, promisli najprije.

[117]

Rodjak kî me ne pomaga
nego me se sve odmeće,
odnijelo ga sto zlijeh vruga,
da ga na svit nije veće.

[118]

Bog ti dao za dar s nebi
prijateļa dosta imati,
a u nijednoj tvôj potrebi
nijednoga ne kušati.

[119]

Od mrava u rupi nauk i svjět uzmi svak,
kî ljeti sve kupi, čim zimi žive pak.

[120]

Nastoj samo tvoje stvari
opravļati i tvoriti,
a za tuđe vik ne mari
ter će s hari tvojom biti,

er veličak svim taj osô
pravedno se može zvati
koji pusti isti poso,
a uzme inih opravļati.

[121]

Velik se taj osô čoek može svim riti
kî pusti svoj poso za družijeh činiti.

[122]

Nastoj pomno imat stado
ako ć' da ti [j]e srce rado.

[123]

Bez slatkoga meda ulišta
ne scijene se vik za ništa
ni lip govor bez tih mjedi
u kîh vrijednos svaka sjedi.

[124]

Tko blago ostavi s kim pati trud zao,
mnokrat ga taj plâvi tko ga nije tekao,
a tko ođe dobar glas ter svu čas prostire,
taj žive po vik vâs i nigda ne umire.

[125]

Nijedna kokoš dobra nije
nego huda i opaka
kâ u kući doma ije,
a u tuđoj nosi paka.

[126]

Nije na svit smrtnije rane
nego ne imat djeci⁵⁴ hrane.

[127]

Ni bogatu dužan budi
ni ubogu obećava'
er te od nîh svaki trudi
i nepokoj tebi dava.

⁵⁴ djeci] *Prvo napisano djeci ne imat pa brojevima iznad riječi označen točan redosljed.*